

УДК 343.85 : 343.3 : 343.341(477)

Клюс В. В., к.ю.н., доцент старший викладач
кафедри оперативно-розшукової діяльності
Донецького юридичного інституту МВС України

Релігійний екстремізм як загроза духовної безпеки України

Автор статті зосереджує увагу на новому напрямі забезпечення національної безпеки України. В статті проаналізовані сучасні проблеми у чинному законодавстві щодо протидії релігійному екстремізму та транснаціональній організованій злочинності, діяльність якої спрямована на руйнування духовної безпеки України своєчасного виявлення загроз релігійного екстремізму з боку транснаціональних злочинних організацій, які свою екстремістську діяльність здійснюють як релігійні організації чи об'єднання громадян. Від чіткої компетенції та вдосконалення роботи правоохоронних органів у вищевказаній сфері залежить забезпечення духовної безпеки України.

Ключові слова: духовна безпека України, національна безпека, релігійна група, релігійний екстремізм, організоване злочинне угруповання, транснаціональна організована злочинність, глобалізація.

Автор статьи сосредоточивает внимание на новом направлении обеспечения национальной безопасности Украины. В статье проанализированы современные проблемы в действующем законодательстве относительно противодействия религиозному экстремизму и транснациональной организованной преступности, деятельность которой направлена на разрушение духовной безопасности Украины, своевременного выявления угроз религиозного экстремизма со стороны транснациональных преступных организаций, которые свою экстремистскую деятельность осуществляют как религиозные организации или объединения граждан. От четкой компетенции и совершенствования работы правоохранительных органов в вышеуказанной сфере зависит обеспечение духовной безопасности Украины.

Ключевые слова: духовная безопасность Украины, национальная безопасность, религиозная группа, религиозный экстремизм, организована преступная группировка, транснациональная организованная преступность, глобализация.

The author of the article concentrates attention on new direction of providing of national safety of Ukraine. In the articles analysed modern problems are in a current legislation in relation to counteraction to religious extremism and transnational organized crime, activity of that is sent to destruction of spiritual safety of Ukraine of timely exposure of threats of religious extremism from the side of transnational criminal organizations that carry out the extremist activity as religious organizations or associations of citizens. From a clear competence and perfection of work of law enforcement authorities in the field of foregoing providing of spiritual safety of Ukraine depends.

Keywords: spiritual safety of Ukraine, national safety, religious group, religious extremism, a criminal groupment, transnational organized crime, globalization, is organized.

Україна проходить складний історичний шлях державотворення і дуже важливо, щоб громадяни України розуміли, що духовна безпека є фундаментальною складовою національної безпеки України, і саме від неї залежить міцність і стабільний розвиток держави. Саме в релігійній сфері бурхливо ініціюються процеси транснаціонального явища організованої злочинності, які несуть новітні загрози духовній безпеці України.

В умовах глобалізації Україна не може стояти осторонь цієї проблеми. Держави, громадські та міжнародні спільноти активно консоліднують свої зусилля з метою протидії та боротьби із екстремістською діяльністю. Адже хвиля екстремістської діяльності, яка вже охопила значну кількість країн, серед яких Франція, Італія, Греція, тощо несе загрозу й українському суспільству. Проблема екстремізму, а саме поширення

ідей, відмінних від усталених правових та інших норм соціальної поведінки, які ґрунтуються на соціальній, расовій, національній, етнічній, мовній чи релігійній нетерпимості, ворожнечі та ненависті, знеціненні людського життя або ж спрямовані на останнє, є проблемою усього світу. З кожним роком експерти, науковці, ЗМІ все більше наголошують на загрозі поширення в усьому світі релігійного екстремізму. Поява соціальних мереж в Інтернеті стала не лише засобом для спілкування людей, а й високотехнологічним інструментом для здійснення екстремістської діяльності. На сьогодні соціальні мережі об'єднують екстремістські налаштованих осіб у злочинні групи, маніпулюють свідомістю людей, що призводить до протиправних діянь. Такі країни, як США, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Російська Федерація, Польща на законодавчому рівні передбачили механізм протидії та боротьби із екстремізмом. Для прикладу, на даний час адміністрація США продуктивно займається розробкою нової Державної стратегії протидії екстремізму усіх видів. Як пояснюють представники влади, небезпечні ідеології можуть змінювати з часом, а нові загрози виникати, а тому найбільш доречним є зосередитися на протидії екстремізму саме «усіх видів» [1].

Окремі питання цієї проблеми були досліджені в роботах українських та зарубіжних учених: В.Г. Беспалько, Л.Д. Башкатова, В.О. Глушкова, О.Ф. Долженкова, О.І. Гурова, М.М. Галамби, В.В. Крутова, Т.В. Кузнецової, В.М.Кудрявцева В.В. Костицького, Г.В. Новицького, В.М. Петрика, О.В. Старкова, І.В. Слюсарчука, А.І. Хвилі-Олінтера, К.М. Ханбабаєва тощо.

Останнім часом активно поширюється екстремістська діяльність релігійних об'єднань, організацій та фізичних осіб. Правоохоронні органи не завжди своєчасно реагують на нові потенційні загрози, які виникають у сфері забезпечення духовної безпеки України, із-за низки причин. Метою даної статті є окреслення законодавчих проблем які виникають у правоохоронних органів в сфері забезпеченні духовної безпеки України.

Є необхідність окреслити основні групи загроз і небезпек, що виникають у духовній сфері. Сьогодні, існують загрози з боку релігійних течій та тоталітарних сект. Їх екстремістська діяльність може призвести до незворотних процесів, а саме до втрати державності та суверенітету, спричинити значну шкоду громадянам України. Сьогодні, активізувалася діяльність іноземних сект, які своєю екстремістською діяльністю впливають на релігійну ситуацію в Україні. Порушуються права людини (право на інформацію, тощо) при вербовці adeptів сект, які свідомо дають не повну інформацію про діяльність своєї організації з метою втягнення нового adeptа у свою діяльність, розповсюджується через засоби масової інформації екстремістські матеріали, використовуються Інтернет-ресурси для релігійного екстремізму тощо.

Хоча і в українському законодавстві Указом Президента України “Про Стратегію національної безпеки України” N 105/2007, від 12.02.2007 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012), зокрема у розділі 2 визначено: “національна єдність як запорука забезпечення ефективного захисту інтересів особи, суспільства і держави досягається за умов поваги до гідності людини та реалізації таких життєво важливих національних інтересів України, як збереження і розвиток духовних і культурних цінностей суспільства”. Проте, у вищевказаному документі фрагментарно визначені сучасні загрози з боку екстремістської діяльності релігійних організацій в контексті забезпечення духовної безпеки України.

Сьогодні, існує закордонний позитивний досвід ряду зарубіжних країн, наприклад, Російської Федерації, щодо заборони екстремістської діяльності тоталітарних сект (Свідки

легови, сайєнтологів тощо), які становлять значну загрозу релігійній безпеці держави.

Оцінюючи зарубіжне законодавство, треба зазначити, що духовній та релігійній безпеці надається велике значення, з огляду на її важливість для людини, соціальної групи, громадських інститутів, суспільства та держави. Так у “Стратегії національної безпеки Росії до 2020 року” N 537, від 26.05.2009 року духовні цінності займають значне місце. Більш того, у Стратегії зазначається, що в країні розвивається система виявлення і протидії глобальним викликам і кризам сучасності, у тому числі міжнародному і національному тероризмові, політичному і релігійному екстремізму [2].

Небезпека тоталітарних сект відображає кримінальні прояви їхнього внутрішнього життя: зомбування своїх членів, форми дій проти традиційних релігій, методи вербування нових adeptів. Кримінальні схильності сект відображає їхнє фанатичне і деструктивне розуміння мети життя, уседозволеності вибору засобів її досягнення, а також сліпої підпорядкованості своєму керівництву. Крім релігійних, вони часто скоюють і провокують “звичайні” злочини. Наприклад, з нових adeptів-підлітків вимагають гроші, підштовхуючи їх до крадіжок у близьких; змушують викупувувати житло й оформляти заповіти на секту; нападають на осіб, які можуть загрожувати секті (як своїх, так і сторонніх). Існують вкрай агресивні й дуже кримінальні секти, що навіть виокремлюються на загальному негативному тлі тоталітарних сект. У нинішній духовно дезорієнтованій масі населення в Україні нову секту організувати дуже просто. Але викоринити тоталітарну і кримінальну секту, що діє, після завершення формування її ієрархічної структури надзвичайно складно. Вона, у випадку переслідувань із боку держави, іде в підпілля і діє непередбачено в різних соціальних сферах. Незважаючи на зовнішню розмаїтість сект, їхні внутрішні правила схожі. Члени секти підкоряються жорсткій дисципліні, що має часто характер тоталітарного поневолення з маніпулюванням волею особи. У багатьох сектах керівні центри й основні джерела фінансування знаходяться закордоном. Авторитет вчителя в сектах надзвичайно високий. Потім знаходяться близьке оточення (довірені особи), середня ланка — активісти і рядові сектанти. Ієрархічні структури сект і злочинних угруповань дуже схожі. В ім'я інтересів секти їхнім членам звичайно дозволяються будь-які вчинки, обман, зрадництво тощо аж до кримінально-караних дій. Секти майже завжди ретельно приховують свої найголовніші інтереси і завдання. Правду знає лише вузьке коло вищих керівників сект. Принцип приховування застосовується щодо зовнішнього світу й усередині секти — застосовуються багаточисельні рівні присвячених. У друкованих виданнях (у більшості анонімних) кінцеві цілі не публікуються. Разом із тим, керівники багатьох сект (вчителі) активно взаємодіють між собою з питань відносин із державою і традиційними релігійними конфесіями, особливо в конфліктних ситуаціях. Незважаючи на зовнішню строкатість і навіть різнополярність, вони прагнуть допомагати один одному і, як свідчить практика, роблять це швидко і найчастіше таємно.

У духовному плані головний пріоритет їхньої діяльності — дискредитація традиційних віросповідань, у першу чергу, Православ'я. Тут вони спекулюють на необізнаності більшості громадян України в релігійних питаннях.

Отже, ми можемо окреслити основні групи загроз і небезпек, що виникають у духовній сфері і несуть загрозу і їй самій, і всьому суспільству. Якщо визначати сутність поняття “джерела загроз духовної безпеки”, то це — форми впливу на духовну сферу суспільства, що спрямовані на руйнування культури, опанування масовою та індивідуальною свідомістю і її ціннісним змістом із метою дестабілізації

суспільства й керування поведінкою у політичних, комерційних і кримінальних цілях.

Треба взяти до уваги, що загрози в духовній сфері хоча й мають прихований характер, проте негативно впливають на соціально-політичні процеси і безпеку суспільства. До першої групи можна віднести небезпеку руйнування духовного світу людини, що загрожує становленню її свідомості, світоглядним основам, свободі думки, переконань, інтелектуальної діяльності. Друга група — це загрози усталеному функціонуванню всіх форм суспільної і масової свідомості та ментальності. До загроз функціонування духовних засад українського соціуму можна віднести:

- поступове витіснення вищих цінностей та ідеалів прагматичними, технократичними орієнтаціями, глобалізаторськими імперативами мислення;
- девальвацію моральних цінностей, культурних національних традицій, т.зв. загальнолюдських цінностей;
- гуманітарні, техногенні та екологічні загрози, що виникають як наслідок наукової діяльності;
- діяльність нетрадиційних неорелігійних культів та тоталітарних сект, псевдодуховних і неформальних організацій, які нав'язують свідомості людей власні, часто антисоціальні цінності, розривають родинні зв'язки, пропагують соціально-політичну індиферентність. Така діяльність розцінюється як форма духовного насильства.

Прагнучи побудувати демократичне суспільство, Україна проголосила одним із своїх державотворчих принципів забезпечення права кожного громадянина на свободу світогляду і віросповідання [3]. Держава взяла на себе зобов'язання сприяти здійсненню цього права, а також охороняти та захищати зазначені особистісні свободи. У зв'язку з поширенням неорелігій перед державою постає питання про те, наскільки далеко демократичне суспільство може йти шляхом послідовної реалізації фундаментального принципу свободи совісті. Нічим не обмежене поширення неорелігійних культів значною мірою ставить під загрозу як безпеку людини, так і національні інтереси України. У багатьох країнах, демократичність устрою яких не викликає сумнівів, діяльність окремих культів заборонена або обмежена законами. Певні кроки в цьому напрямі здійснюються й у нашій країні, наприклад, у зв'язку із сумновідомим "Великим Білим Братством" [4].

Потрібно приділити увагу діяльності деструктивних, тоталітарних сект, котрі несуть не духовне збагачення для людини, а навпаки — значною мірою змінюють її ціннісні орієнтири та життєві ідеали, користуючись тимчасовою слабкістю особи і її неосвіченістю в цій сфері. Саме «релігійні статuti» подібних організацій спонукають ту чи іншу категорію людей діяти в більшості випадків неадекватно, всупереч моральним засадам суспільства. Така ситуація і спричиняє різні криміногенні чинники, що породжують підвищену агресію до оточуючих і, як наслідок, вбивства на релігійному ґрунті. Державі необхідно заборонити, а також обмежити законами функціонування деяких релігійних організацій і контролювати їх діяльність, але без перевищення необхідно допустимих меж. Як свідчить історія, суперечки на подібному підґрунті мають неабияку небезпеку не тільки для окремих індивідів, але й конституційному ладу і суверенітету держави.

Безперечно, саме релігійна складова духовної безпеки держави, а загалом національної безпеки України не може бути забезпечена належним чином не враховуючі її найвагоміших складових [5]. Так, релігійні цінності зокрема, нерідко виступають як джерела права і стратегічних політичних цілей, а релігійні установки населення явно чи потайки впливають на політичні процеси, культуру, правосвідомість, право-

порядок, сімейний побут і статус людини [6].

В.М. Ксенофонов наголошує що процеси протиріч реформування суспільства, можуть призвести до негативних наслідків, якщо не враховувати духовну безпеку, яка забезпечує сталий і незалежний, вільний розвиток духовного світу особи, реалізацію її позитивних ціннісних орієнтацій [7]. Сайентологи, Свідки Іегови, Церква Муна тощо, а також окультині теософські системи мають значний вплив на релігійне життя людей та держави, їх діяльність спричиняє шкоду державі, суспільству та особі.

Аналізуючи діяльність неоекультів, пропонуються пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України з урахуванням світового досвіду, які полягають у впровадженні такої системи заходів:

1. Потребує удосконалення організація і координація суб'єктів, які здійснюють протидію релігійному екстремізму.

2. Потрібне законодавче обмеження або припинення діяльності релігійних організацій, які здійснюють екстремістську діяльність в Україні в різних формах її прояву.

3. Потрібні зміни до чинного Кримінального кодексу України із прийняттям нових складів злочину екстремістської спрямованості, також необхідно не допускати реєстрацію статутів деструктивних неоекультів, ані як релігійних об'єднань, ані під прикриттям громадських організацій. Можливо, наприклад, ввести нову статтю 181-1 Кримінального кодексу України за порушення порядку зайняття релігійною діяльністю, а саме: « діяльність без реєстрації, без ліцензії і з порушенням умов ліцензування».

Підтримуємо думку українських вчених, про те, що для вдосконалення кримінального законодавства доцільно ввести до ст. 115 Особливої частини КК України норму, яка б передбачала відповідальність за вчинення вбивства на релігійному ґрунті [8]. Також, слід погодитися із зарубіжними вченими, які вважають, що на виклики таких загроз, як діяльність окультичних, деструктивних, екстремістських організацій повинно бути своєчасна та професійна законодавча реакція з боку держави у змісті Особливої частини Кримінального кодексу, у розділі “Злочини проти духовних основ нації” [9]. Безумовно, що релігійна безпека як складова духовної безпеки повинна мати пріоритет у забезпеченні національної безпеки України, її роль, місце та значення в удосконаленні правових механізмів регулювання суспільних відносин є пріоритетом державної політики, реалізація останньої передбачає удосконалення юридичних ознак складу злочинів, а також розробку нових складів злочинів проти основ духовної безпеки України та включення окремої глави чи статей у КК України.

Одним із завдань оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Потреба в отриманні такої розвідувальної інформації є підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності. Миттєво протидіяти такій діяльності та підвищити ефективність у роботі правоохоронних органів можна лише за умов, якщо будуть внесені деякі зміни до Кримінального кодексу України [10].

Саме від ефективної законотворчої діяльності залежать нейтралізація потенційний та реальних загроз духовної безпеки України з боку транснаціональних злочинних організацій, які свою екстремістську діяльність здійснюють як релігійні організації чи об'єднання громадян тощо. Крім того саме профілактика, виявлення, попередження й припинення екстремістської діяльності релігійних об'єднань, інших організацій та фізичних осіб, координація цієї роботи, а також забезпечення взаємодії з право-

охоронними органами з питань боротьби з транснаціональною організованою злочинністю повинна здійснюватися на основі чинного законодавства України правоохоронними органами із чіткою компетенцією і повноваженнями у забезпеченні духовної безпеки України для ефективної протидії релігійному екстремізмові. Здійснення оперативно-розшукової діяльності з викриття, документування та знешкодження лідерів та учасників релігійних організованих злочинних груп, у тому числі транснаціональних та з міжнародними зв'язками, екстремістської спрямованості, які діють на території України та за кордоном, знешкодження їх злочинної інфраструктури та протидія вчинених ними злочинів, все це обумовлює чітку компетенцію правоохоронних органів саме у забезпеченні релігійної безпеки України, як складової духовної безпеки України.

Отже, за умов прийняття вищевикладених пропозицій може відбутись значне покращання діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у сфері забезпечення релігійної безпеки України щодо протидії релігійному екстремізмові та транснаціональній організованій злочинності, діяльність якої спрямована на руйнування духовної безпеки України, зокрема і національної безпеки в цілому, а від останньої залежить сталий та міцний розвиток України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=49227.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.sclj.ru/news/detail.php?ID=2401>.
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.sclj.ru/news/detail.php?ID=2401>.
4. Петрик В.М. Основні напрями та механізми вдосконалення державно-церковних відносин у контексті захисту національної безпеки України (на прикладі новітніх релігійних організацій) / Вісник Національної академії СБУ- С.62-69.
5. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.sclj.ru/news/detail.php?ID=2401>.
6. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.portal-missia.ru/node/9>.
7. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://lib.socio.msu.ru/1/library?e=d-000-00-0sor-00-0-0-prompt-10-4-0-0-1-ru-50-20-help-00031-001-1-0windowsZz-1251>.
8. Основи методики розслідування вбивств на замовлення та вбивств, учинених під час здійснення релігійних ритуалів: монографія / О.В.Одерій, А.О. Шульга – Донецьк:ДіОІ ЛДУВС ім.Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 179 – 274.
9. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://dpr.ru/pravo/pravo_19_33.htm.
10. Ключ В.В. Особливості забезпечення духовної безпеки держави // Національні інтереси та проблеми забезпечення безпеки України: Матеріали Всеукраїнської.наук.-практ. конф. (19 березня., м. Кіровоград): – Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2008. – С. 116 – 121.

